

MV-DXingens historia: andra världskrigets slut av Jan Erik Räf

Kriget i etern

När jag vid 15 års ålder, från slutet av 1943, började få ett allvarligt intresse för radiolyssnandet så var det till stor del beroende på att det hade börjat uppträda en mängd intressanta radiostationer inom områden som efter hand befriats från tysk kontroll. Denna kontroll hade dittills inneburit att allt som sändes var ensidigt och ointressant för en ung svensk grabb: stationerna återutsände praktiskt taget bara det rikstyska programmet. Och en person i det neutrala Sverige såg ju vid denna tid åt vilket håll krigslyckan lutade. I juni 1944 startade invasionen i Normandie, och dessförinnan hade allierade trupper landstigit i Syditalien och utkämpade hårda strider mot främst tyska trupper, under långsam marsch norrut över Italien. På östsidan var ryssarna på väg att återta polskt territorium och hotade Östpreussen. Där låg för övrigt den starka tyska MV-stationen Königsberg som dagligen hade sändningar på svenska.

Men nu började det hända saker på den europeiska kontinenten. Mina tidigare tillfällen att lyssna på radio hade visserligen främst syftat till att fånga upp de där avlägsna distansstationerna utanför Europa, de som sände från USA, Kuba, Dakar, Delhi, Tokyo, etc. De som betecknades som DX-stationer i kortvågsspaltarna... Men med hjälp av en känslig Radiola jag hade tillgång till under skolfrierna, och genom att bygga om min kristallmottagare till en tvärörs batterimottagare för MV vid början av år 1944, så fick jag möjligheter att uppleva konvulsionerna på mellanvågsbandet under tiden fram till krigets slut i maj 1945, och tiden närmast därefter. Det var nu som flertalet tyska stationer bombades till grus och bandet började likna en öde öken.

En del kraftiga stationer fanns givetvis kvar, exempelvis de svenska och schweiziska liksom de ryska som inte tidigare mosats sönder av tyskt artilleri. Och tyskarna hade tillräckligt med sändare som höll ställningarna, om ock med kraftigt reducerade effekter. Men 1939 års Montreux-plan över tilldelningen av kanalerna på mellanvåg omfattade närmare 120 kanaler. Flertalet av dessa kanaler hade tilldelats kraftiga, mer eller mindre rikstäckande sändare tillhörande de närmare 25 länder som fanns i Europa vid krigsutbrottet. Vissa länder, exempelvis Tyskland, hade på grund av sin geografiska utbredning fått åtskilliga "exklusiva" kanaler. Även Sverige hade tillgång till några kanaler, Stockholm, Falun och Hörby, som också var "exklusiva" i den meningen att det endast var tillåtet för mycket avlägsna länder att placera starka sändare på dessa frekvenser. Som en illustration till vad en "exklusiv" kanal betydde kan jag nämna följande: Efter en revision av planen efter kriget skulle Stockholm (Nacka) dela våglängd med Kairo. När Kairo-sändaren kom i etern visade det sig att den ofta fick en sådan genomslagskraft under vissa kvällstimmar, att den störde för dem som lyssnade på Nacka utanför en radie av cirka 60-70 km. Där och på större avstånd var Nacka för svag för att "dränka" Kairo; båda pratade i munnen på varandra!

Med en enkel radioapparat kopplad till en rejält lång utomhusantenn märkte jag nu hur MV-bandet efter hand blev av med de tyska sändarna, som jag tyckte för det mesta bara spelade marschmusik och rapporterade krigsframgångar. De tystnade på den ena kanalen efter den andra. Det var då man upptäckte att dessa kanaler inte var en öde öken utan utgjorde små grönskande oaser. Oaser av exklusiva, ofta avlägsna små stationer som levde utanför den europeiska sfären. En del tillhörde visserligen Montreux-planens sfär, såsom stationerna i Nordafrika och Främre Orienten. Och naturligtvis fanns där också Portugals och Spaniens stationer, som vid denna tid mestadels hade låga effekter. Och dessa låg dessutom nästan lika långt bort från Sverige som de nordafrikanska, varför man uppfattade deras svaga signaler som lika exklusiva som dem i t.ex. Algeriet eller Egypten.

Europa-översikt 1939-1945

ANDRA VÄRLDSKRIGET I EUROPA OCH NORDAFRIKA 1939—juni 1941

- De allierade ländernas områden sept. 1939
- Av Storbritannien behärskade områden i juni 1941
- Axelmakterna med bundsförvanter
- Av axelmakterna eller Sovjet ockuperade områden
- Vichyfrankrike
- Gräns för Sovjets erövringar 1939-1940
- Neutrala stater

ANDRA VÄRLDSKRIGET I EUROPA OCH NORDAFRIKA 1941-1945

- De allierade ländernas områden okt. 1942
- Färgerna visar axelmakternas tillbakaträngande
- Neutrala stater

För de fåtaliga MV-DXare som vid den här tiden hade för vana att leta efter storvilt på andra sidan Atlanten blev de här åren kring krigsslutet ett eldorado. Jag läste enstaka notiser om deras fångster i Argentina, Brasilien, Puerto Rico, USA och Canada m.m., som de med lätthet fick in på radioapparatus europeiska ökenskala. Själv kunde jag också ibland höra en del av dem. Men allt detta behandlas i uppsatsen "MV-DXingens historia fram till 1950-talet".

"Illegala" propagandasändare

Ty det som tog mitt största intresse på mellanvågen just vid denna tid var de många nya eller tillfälliga stationer av mer eller mindre illegal karaktär som plötsligt dök upp. För dessa stationer gällde inte några Montreux-överenskommelser... Deras existensvillkor var den bistra verklighet som motiverade deras uppträdande på arenan. De vände sig till de egna stridande soldaterna, till befolkningen i befriade områden, de riktade in sig mot fiendens soldater eller hemmafront. Ibland kunde de vara ensidiga språkrör för en fraktion, en politisk gruppering som använde radion som propagandainstrument. En hel del av dem sände enbart på kortvåg, några både på kort- och mellanvåg.

På kortvågen fanns det gott om s.k. illegala sändare, dvs. sådana som sände propaganda för en egen sak eller mot en fiende, ibland under någon form av täckmantel genom att låtsas stå på motståndarens sida. Enligt en bok utgiven 1944 av en schweizare Arno Huth fanns det i början av det året trettio illegala stationer, de flesta enbart på kortvåg. Jag går inte närmare in på dem, eftersom ämnet här är mellanvågen.

De allierades soldatstationer

På mellanvågen fanns det alltså inte så många av kortvågens illegala s.k. frihetssändare. Här märktes främst de tillfälliga stationer som sände underhållning till soldater. Jag kunde ligga i timtal och svepa över mellanvågsbandet efter mörkrets inbrott för att fånga upp de svaga signalerna från olika slag av sådana sändare. Elektrisk kraft var en bristvara där kriget härjade, så flertalet sände säkert med mycket små effekter, några tiotal eller hundra watt, och med provisoriska antenner. Såvida de inte i lyckliga fall kunde utnyttja delar av en sönderskjuten sändare eller en antenn från en ordinarie station! Deras sändningar var ofta ganska korta. Det fanns naturligtvis inga officiella uppgifter om dem, så man kunde inte hitta dem i stationslistor el. dyl. Man var alltså hänvisad till att försöka identifiera dem själv, om inte en radiospalt i en tidning hade råkat omnämna dem.

Under åren 1944-45 blev de allierades rörliga MV-stationer för de egna soldaterna allt vanligare. Dessa var installerade i stora skåpbilar och hade antenner på hopfällbara master, och elkraften fick de från fordonens dieselmotorer. Nyheterna omfattade naturligtvis frontrapporter med särskild tonvikt på de egna divisionernas framgångar. Underhållningen under denna rörliga, primitiva period bestod ofta av vanliga 78-varvs grammofonskivor. Urvalet var nog inte särskilt stort, och utgjorde främst de vanliga mest gångbara schlagermelodierna och jazzlåtarna. Exempelvis noterade jag en av mina första "American Expeditionary Stations" på ca 1530 kHz en kväll i augusti 1944. Den slog igen för dagen med amerikanska nationalsången kl. 23.00, efter att ha avslutat kvällens musik med de gamla Stormy Weather och Stardust. På olika sätt distribuerades till dessa stationer även ibland färdiga musikshower, där de amerikanska sändarna främst återutsände dylika från Armed Forces Service i Washington. Men både de och de engelska soldatstationerna fick också program från Allied Expeditionary Forces, AEFP, i England.

Den nämnda soldatstationen på ca 1530 kHz kunde jag inte identifiera den där kvällen. Troligen var det "American Expeditionary Station in field with the 5th Army" jag hört. Den låg enligt en notis i Rösterna i Radios kortvågsspalt på denna frekvens vid nyåret 1945. Femte armén låg hösten 1944 och kämpade sig långsamt norrut i Italien från ett brohuvud på Italiens sydspets. Ett år tidigare hade den deltagit i slutfasen av operationerna mot tyskarna i Nordafrika. Mot slutet av 1943 var det nämligen femte armén jämte olika engelska styrkor som inringat de tyska och italienska trupperna i Tunisien och var på väg att kasta dessa i havet.

Man visste alltså inte alltid var soldatsändarna befann sig; ofta nöjde de sig med att endast ange det truppslag eller den arméavdelning de tillhörde. Inte ens den 27 juni 1945, en och en halv månad efter krigets slut, angav "The Fifth Army Radio Station" var den då befann sig. När den slog igen för dagen kl. 22.15 uppgav den bara att den sände på 1280 kHz (dit den flyttat från 1530) men att den dessutom reläades över en sändare på 1510 kHz.

Andra sådana här stationer som följde soldaterna i leran bakom fronten var "American Expeditionary Station of the 7th Army" som bl.a. hördes på 1500 kHz, "American Forces Network, AFN 9th Army" på 1429 kHz och dito 1st Army på 1449 kHz.

Ibland hörde man stationer anropa med ortsnamn. Men de kunde vara helt omöjliga att uppfatta eller identifiera på kartan. En sådan var "The Air Force American Station Sibia" — eller också var det CIBIA, kanske en förkortning av ett förbandsnamn? Den hördes omkring 1510 kHz. Så lät det åtminstone — ock skrevs i DX-spalterna — med amerikansk accent. Beroende på vederbörande hallåmans ursprung i staterna och beläsenhet i det språk och det land där hans soldatkamrater just opererade, kunde uttalet hamna långt ifrån det gångbara på platsen. En gång hörde jag ett ortsnamn som lät som "Görischa". Noggrant studium av de aktuella krigskartorna visade att det inte kunde vara något annat än Gorizia vid Adriatiska havets nordkust som avsågs.

De allierades truppenheter förekom under de här åren inte bara i Europa. När engelsmännen efter det första krigsåret hade slagit Rommels pansarförband tillbaka västerut över Libyen, fick de efter USA:s inträde i kriget hjälp av amerikanska trupper som landsattes i Marocko. Och därför kunde man någon gång uppfatta svaga soldatsändare knutna till dessa trupper i Marocko och kanske i Algeriet och Tunisien.

De amerikanska trupperna använde sig troligen främst av fordonsburna stationer. Men det hindrade inte att man även kunde höra en av de normalt fransk-sändande permanenta småstationerna i Algeriet på ca 1080 kHz, troligen Constantine med en effekt av 100 watt, stänga för dagen kl. 23.20 med amerikanskt anrop och nationalsång.

(Ur Röster i Radio 26/3 1944)

VÄGLÄNGDSTABELL

(Långvåg och mellanvåg.)

OBS! För stationer utan våglängd i tabellen gäller närmast föregående våglängdsuppgift. Tecknet + anger, att ifrågavarande station ligger utanför den europeiska zonen.

Kc	M.	Station	Land	Kc	M.	Station	Land
151	1387	Istanbul	Turkiet	841	356,7	Berlin	Tyskland
160	1875	Kaunas	Litauen	850	352,9	Sofia	Bulgarien
		Friesland	Holland			Stavanger	Norge
		Radio Romania	Rumänien			Zaragoza EAJ101	Spanien
166	1807	Lahti I	Finland	859	349,2	Saarbrücken	Tyskland
174	1724	Moskva Komintern RW1	Ryssland	868	345,6	Kattowitz	Tyskland
182	1648	Paris	Frankrike			Tunis	Tunisien
		Ankara	Turkiet	877	342,1	Forces Programmes	Storbritannien
191	1571	Deutschlandsender	Tyskland	886	338,6	Alpen	Tyskland
200	1500	European Service	Storbritannien	895	335,2	Turku (Abo)	Finland
208	1442	Minsk	Ryssland	904	331,9	Bruxelles	Belgien
216	1389	Motala	Sverige	913	328,6	Radio Toulouse	Frankrike
		Baku RW8+	Ryssland	922	325,4	Donau	Tyskland
217,5	1379	Novo-Sibersk RW76+	Ryssland	932	321,9	Bordeaux	Frankrike
224	1339	Weichsel	Tyskland (generalguv.)	941	318,8	Alger	Algeriet
230,5	1302	Sverdlovsk+	Ryssland			Göteborg	Sverige
232	1293	Luxemburg	Luxemburg	950	315,8	Breslau	Tyskland
		Moskva RCZ RW43	Ryssland	959	312,8	Paris	Frankrike
240	1250	Kalundborg	Danmark	968	309,9	Brüssel	Belgien
		Tasjkent RW11+	Ryssland			Coruna	Spanien
		Rovaniemi	Finland			Italien	Italien
246	1220	Bodo	Norge	977	307,1	Danzig I	Tyskland
253	1186	Oslo	Norge	986	304,3	Hilversum II	Holland
260	1154	Tiflis RW7+	Ryssland	995	301,5	Bratislava	Slovakien
		Reykjavik	Island	1004	298,8	Home Service	Storbritannien
271	1107	Leningrad RW53	Ryssland	1013	296,2	Krakau	Tyskland (generalguv.)
		Joensuu	Finland	1022	293,5	Madrid EAJ7	Spanien
282	1064	Bergen I	Norge	1031	291	Königsberg I	Tyskland
283	1060	Moskva RW84	Ryssland			R. Club Portugues	Portugal
292	1027	Tromsø	Norge	1040	288,5	Rennes	Frankrike
340	882,4	Saratov RW3+	Ryssland			Budapest II	Ungern
347	864,6	Finnmark (Vadsö)	Norge			Leningrad RW70	Ryssland
355	845	Rostov	Ryssland	1050	285,7	European Service	Storbritannien
375	800	Sverdlovsk RW5+	Ryssland	1059	283,3	Italien	Italien
392	765,3	Luleå	Sverige	1061	282,5	San Sebastian	Spanien
		Banska Bystrica	Slovakien	1077	278,6	Bordeaux	Frankrike
405	740,7	Moskva	Ryssland	1086	276,2	Falun	Sverige
415,5	722	Östersund	Sverige	1095	274	Paris	Frankrike
419	716	Voronezj	Ryssland			Oran	Algeriet
433	692,8	Oulu (Uleaborg)	Finland	1104	271,7	Kuldiga (Goldingen)	Lettland
517	580,3	Hamar	Norge			Tripolis	Libyen
519	578	Tyskland	Tyskland	1113	269,5	Böhmén	Tyskland
527	569,3	Savolaks	Finland	1131	265,3	Hörby	Sverige
		Italien	Italien	1140	263,2	Italien	Italien
530	566	Gorki RW42+	Ryssland	1149	261,1	European Service	Storbritannien
536	559,7	Vilna	Polen	1158	259,1	Brünn	Tyskland
		Italien	Italien	1167	257,1	Monte Ceneri	Schweiz
546	549,5	Budapest I	Ungern	1176	255,1	Köpenhamn	Danmark
556	539,6	Beromünster	Schweiz	1185	253,2	Nice National	Frankrike
565	531	Athlone	Irland	1195	251	Tyskland	Tyskland
		Italien	Italien	1204	249,2	Posen	Tyskland
574	522,6	Stuttgart	Tyskland	1213	247,3	Lille	Frankrike
577	519,9	Moskva	Ryssland	1222	245,5	Italien	Italien
583	514,6	Madona (Modohn)	Lettland	1231	243,7	Tyskland	Tyskland
		Calais	Frankrike	1240	241,9	Eskilstuna	Sverige
		Grenoble National	Frankrike			Örebro	Sverige
592	506,8	Wien	Tyskland			Säffle	Sverige
598	501,7	Astrakan RW35+	Ryssland			Varberg	Sverige
601	499,2	Athen	Grekland	1249	240,2	Strassburg	Frankrike
		Radio Maroc	Marocko	1258	238,5	Riga	Lettland
		Sundsvall	Sverige			Kiruna	Sverige
610	491,8	Italien	Italien	1267	236,8	Linz	Tyskland
620	483,9	Kairo I	Egypten	1276	235,1	Radio Agen	Frankrike
		Brüssel	Belgien	1285	233,5	Tyskland	Tyskland
		Sordavala	Finland	1294	231,8	Freiburg/Breisgau	Tyskland
625	480	Kujbysjev RW16+	Ryssland	1303	230,2	Tyskland	Tyskland
629	476,9	Zagreb	Kroatien			Italien	Italien
		Kristiansand	Norge	1312	228,7	Karlstad	Sverige
		Lissabon	Portugal			Malmö	Sverige
638	470,2	Prag	Tyskland			Norrköping	Sverige
648	463	Lyon National	Frankrike			Trollhättan	Sverige
		Petroskoj	Ryssland	1321	227,1	Radio Méditerranée	Frankrike
658	455,9	Köln	Tyskland	1330	225,6	Tyskland	Tyskland
668	449,1	Home Service	Storbritannien	1339	224	Litzmannstadt (Lodz)	Tyskland
		Jerusalem	Palestina	1348	222,6	Königsberg II	Tyskland
677	443,1	Sottens	Schweiz	1357	221,1	Italien	Italien
686	437,3	Belgrad	Serbien	1366	219,6	Warschau	Tyskland (generalguv.)
		Kasan RW17+	Ryssland			Bordeaux	Frankrike
695	431,7	Rennes	Frankrike	1384	216,8	Memel	Tyskland
704	426,1	Skopje	Bulgarien	1393	215,4	Radio Lyon	Frankrike
		Malmberget	Sverige	1402	214	Hälsingborg	Sverige
		Stockholm	Sverige			Hudiksvall	Sverige
713	420,8	Italien	Italien			Umeå	Sverige
722	415,5	Radio-Andorra	Andorra			Örnsköldsvik	Sverige
		Hilversum I	Holland	1411	212,5	Porto	Portugal
731	410,4	Sevilla EAJ5	Spanien			Uddevalla	Sverige
		Beirut	Syrien	1420	211,3	Helsingfors	Finland
740	405,4	München	Tyskland	1429	209,9	Björneborg	Finland
749	400,5	Vasa	Finland	1438	208,6	Kassa	Ungern
		Marseille National	Frankrike	1447	207,3	Borås	Sverige
758	395,8	Bremen	Tyskland			Kalmar	Sverige
767	391,1	Home Service	Storbritannien	1456	206	Burgos EAJ27	Spanien
776	386,6	Toulouse National	Frankrike	1474	203,5	Home Service	Storbritannien
785	382,2	Leipzig	Tyskland	1483	202,3	Radio Nîmes	Frankrike
795	377,4	Lemberg	Tyskland (generalguv.)			Gävle	Sverige
		Barcelona EAJ1	Spanien	1492	201,1	Halmstad	Sverige
804	373,1	European Service	Storbritannien			Uppsala	Sverige
814	368,6	Italien	Italien	1500	200	Kristinehamn	Sverige
		Viborg	Finland			Jakobstad	Finland
823	364,5	Bukarest	Rumänien	1515	198	Jönköping	Sverige
832	360,6	Trondheim	Norge	1530	196,1	Tammerfors	Finland
						Karlskrona	Sverige

Eterkriget 1944-1945

Rir nr 45 5/11 1944
Fynd på mellanvägen.

Lördag kväll. Jag är ute och kör i eterhavet med min 7-cylindriga. Jag börjar tappa humöret, ty förhållandena på kortvägen äro olidliga. Snabbfading och tysk "jamming" över hela kortvägsområdet. Min favoritstation Deutscher Kurzwellensender Atlantic har alldeles drunknat i "jamming". Smått förtretad stänger jag av radion och sjunker ned i en fátöjl. Jag väser stilla fram en undran vad man skall göra en dylik kväll. "Du har inte försökt med mellanvägen", undrar min syster. Då man är kortvägsfantast, tar man inte stillatigande emot en sådan förolämpning, varför jag utslungar några beska ord om systrar och mellanväg. Jag griper emellertid tag i halmstrået och kör ett tag på mellanvägen. Hey! Va va de? Command Performance på 240 meter. Där finns ju ingen engelsk station. Till yttermera visso slår jag i tabellen. Närrå, ingen. Anropet kommer om tio minuter: "This is the American Expeditionary Radio Station 7th Army". Speakern nämner bl. a. att stationen sänder endast musik. Både klassisk och swing. Jag kan på det varmaste rekommendera denna station åt alla. Sålunda fann jag min favoritstation nr 2. Favoritstation nr 3 hittar jag en halvtimme senare. Grenobles våglängd på 514 m har den ockuperat. Här sändes ett Fred Allen-program. Anropet lydde som följer: "This is the Allied Expeditionary Forces Programme of the BBC transmitting on 514 metres". Stationen ingår i the American Forces Network. Den reläer emellanåt General Forces och slutar sändningen 23.15. Programmet domineras helt av kabaréer och swing.

Tydligt är att jag får revidera min uppfattning om mellanvägen.

DX 716 SRK.

Rir nr 4 21/1 1945

En mycket mystisk tysktalande station har jag avlyssnat de tre senaste nätterna (7, 8 och 9 jan.). Mellan kl. 0.00 och 0.01 hördes den 7 på 1500 kc/s = 200 m en mansröst, som några gånger sade: "Achtung! Hier spricht Sender Ingeborg. Die Kapelle. Rübezahl." Det var allt. Följande natt kom rösten tillbaka, denna gång på c:a 1460 kc/s och upprepade samma ord, med den skillnaden, att sändaren då hette "Pauline" i st. f. "Ingeborg". Natten därpå, den 9 alltså, uppenbarade sig stationen på ung. 1400 kc/s och hette då "Anne Lore". Sannerligen mycket mystiskt! Av allt att döma tycks stationen komma igen varje natt med ung. 50 kc/s mindre frekvens än natten förut och samtidigt byta namn. Vad som avses med "Rübezahl" och "die Kapelle" är en gåta för mig.

För den som tycker om amerikanska underhållningsprogram av välkänd sort rekommenderas följande stationer: The Air Force American Expeditionary Station, som är att söka någonstans vid Medelhavet. 1570 kc/s = 191 m. Sänder 6.30—23.45. American Exp. Stn in field with the 5th army. 1530 kc/s = 196 m. Sänder 6.00—8.00 (ej söndagar) samt 10.00—0.05. American Exp. stn in field with the 7th army. 1500 kc/s = 200 m. Sänder 5.55—24.00. Station VLE2. 1095 kc/s = 274 m. Reläer BBC:s AEF-program. Stationssignalen är en mystifikation. Enligt fördelningen av anropssignalerna skall sålunda VLE2 vara belägen någonstans i Australien! Men det är ju ganska orimligt.

DX 205.

D.N. 27/4 1945

Hamburg sänder radiostimulans

"Berlins försvarskamp vinner hela civilisationens medlidande."

— Privat till Dagens Nyheter —

På torsdagskvällen var Deutschlandsender icke hörbar, men Berlins och Hamburgs mellanvägssändare fungerade. Berlin har efter en längre tids avbrott på torsdagen återupptagit sina utsändningar på mellanväg. I de mycket väl hörbara utsändningarna i Hamburg radion upplästes uppmuntrande propagandarapporter hela eftermiddagen igenom, omväxlande med musikstycken.

Rir nr 18 Soldatsändare. 29/4 1945

Signaturen T. S. omnämnde i nr 16 några allierade soldatstationer, som undertecknad har avlyssnat en längre tid. Då det kanhända kan intressera Rir:s läsare, ges här en liten tabell, som upptar några av dessa stationer med anteckningar om sändningstid, frekvens etc. så gott sig göra låter.

Kc/s	Mtr	Signal	Stationsnamn
1095	274	BLA 2	Station of the British Liberation Army
1409	213	AFN Paris	American Forces Network 6.00—1.00
1409	213	BLA 4	Station of the British Liberation Army
1429	210	AFN	American Forces Network AFN 9th Army 4.55—0.30
1449	207	AFN	American Forces Network, AFN 1st Army 4.55—23.00
1492	201,1	AFN	The Air Force American Expeditionary Station in Persia 6.30—23.50
1500	200		American Expeditionary Station in the field with the 7th Army 4.55—23.00
ca 198			The Air Force American Station CIBIA
—200	AAF		American Expeditionary Station in the field with the 5th Army
1530	196	AFN	

Dessa stationer hörs bäst på kvällen och tidigt på morgonen och serverar jazzfierade och underhållningsprogram liksom AEF-programet även ofta reläas. Förutom dessa finns det ett flertal svagare stationer som inte har identifierats ännu. De flesta sändare ovan begagnar sig med all säkerhet av erövrade tyska storstationer.

Eric Saremba.

I området öster om Medelhavet var det politiska och militära läget länge instabilt, och även här behövde amerikanska och brittiska trupper radiounderhållning. Det rörde sig mest om sändningar från stödjepunkter som för en tid hade en fastare karaktär. Men det förekom att man uppgav en militär postadress, utan att ange var sändaren var belägen. Några sådana stationer, som för en ung DX-are tedde sig mycket mystiska, var bl.a. JCPA och JCKW - prefixen med J tillhörde ju Japan - belägna någonstans i området Jordanien-Palestina-Syrien. (Det här var vid den tiden då staten Israel var på väg att etablera sig.) Av de båda sände JCPA på mellanvåg och JCKW på kortvåg. Senare, 1947, var de stationära. Jag hörde då en testsändning på kortvåg från Middle East Forces. Som svar på lyssnarrapporten fick jag bl.a. veta att f.d. JCPA tillhörde dem och sände på 795 kHz. Jag lyckades en tid därefter ta in dem på denna MV-frekvens och som förste svensk få ett QSL-kort, som ordentligt angav att stationen tillhörde Middle East Land Forces, Jerusalem N.W. Den låg alltså i Jerusalem där den då enligt QSL-kortet sände med 1 kW.

Inom Suezkanalzonen i Egypten opererade JCFA på 1391 kHz, som enligt DX-pressen sände med 300 watt. En annan som också avslöjade sin belägenhet var JFPA i Basra på 950 kHz, tillhörande Middle East Forces. Och i Beirut fanns enligt DX-pressen en 300-watts station tillhörig Middle East Forces, på 1080 kHz. Längre österut fanns "The Air Force Expeditionary Station in Persia" som i DX-spalterna 1944 uppgavs sända på 1492 kHz.

Engelsmännen hade stationer som kallades för "Station BLA" följt av en siffra: 1, 2, 3 eller 4. BLA stod för British Liberation Army, och siffran hänförde sig till respektive armés nummer. Var denna arme befann sig uppgavs inte i sändningarna. För att få svar på detta var man tvungen att studera tidningarnas telegram och krigskartor. BLA1 var nog den station som hördes bäst. Den sände på 658 kHz (egentligen Kölns frekvens) och var vintern 1945 igång kl. 7-23. Enligt DX-spalten i RiR i april samma år sände BLA2 då på 1095 kHz och BLA4 på 1409 kHz. - Dessa stationer var säkert "äkta" soldatstationer i den meningen att de var mobila, avsedda enbart för frontens behov.

Frekvensen runt 1080 kHz där några små algeriska stationer opererade var förresten en av de kanaler som livligt utnyttjades av mer eller mindre tillfälliga småstationer. Ofta hörde man på frekvensen bara ett antal tjutande interferenstoner, sådant som uppstår när MV-stationer på en avsedd frekvens inte kan sända exakt på frekvensen. För att klara detta erfordras att sändaren styrs av en speciell s.k. kristall. När två eller flera stationer är kristallstyrda till samma frekvens försvinner interferenstjutet, och istället "talar stationerna i munnen på varandra".

- De här småstationerna hade inte resurser att avstämma sina sändare med kristall, utan klarade sig säkert med en enkel vridkondensator, vilket också märktes på att de under loppet av några timmar kunde flytta sig märkbart på bandet. Att man ändå kunde uppfatta någon av dessa stationers sändningar sammanhängde främst med att de var så svaga, att de ofta försvann helt och hållet. Om då någon av dem "hängde kvar" på bandet, så gavs lyssnaren en chans att uppfatta dess programtyp, språk eller annat som behövdes för att identifiera den.

Inför tysk kapitulation april-maj 1945

D.N. 23/4 1945

DNB ransonerar nyheterna hårt

Telefonförbindelsen med Berlin är sedan söndagsmorgonen avbruten. Sent på söndagskvällen meddelades visserligen att möjlighet då fanns att "försöksvis" beställa statsil- och blixtsamtal med den tyska huvudstaden via Hamburg, men ännu vid midnatt hade inga samtal expedierats. Förbindelsen med Hamburg fungerar däremot normalt liksom radiokontakten med Bern.

Den tyska nyhetsbyrån DNB, som tidigare alltid dagligen sände ett mycket omfattande nyhetsmaterial, inskränkte från och med söndagen sina nyhetsutsändningar på utlandet och presterade under hela dagen blott två telegram.

Av de tyska radiostationerna var Deutschlandsender svår att höra på söndagskvällen på grund av störningar, men det verkade som om effekten höjdes då en del meddelanden utsändes, medan den sjönk när programmet utgjordes av musik. Strax före midnatt hördes stationer utmärkt, då den sände en frontrapport från Berlin, som dock inte innehöll några större sensationer. Riksbefälhavaren Goebbels lördags-tal till berlinarna utsändes på söndagseftermiddagen pr trådradio i Deutschlandsender. Under anförandet hördes mycket tydligt kanondunder och granateld. Passusen "Också min fru och mina barn stannar i Berlin" ackompanjerades av kraftiga detonationer. På mellanvägen hördes München, Linz och Donausändarna bra, men på Berlins våglängd förekom en "överhörning" från Stavangersändaren. Hamburg sände icke.

D.N. 24/4 1945

Fria sändarna skeptiska.

— Privat till Dagens Nyheter. —

De olika tyska frihetssändarna ställer sig mycket skeptiska till uppgiften att Hitler skulle befinna sig i Berlin. Alla är överens om att Hitlers påstådda vistelse i Berlin blott är en propagandafint. Sändaren Freies Deutschland yttrade på måndagskvällen: "Om Hitler verkligen är i Berlin, varför talar han då inte? Varför uppmuntrar han inte personligen sina trogna och eggas dem till ett sista motstånd?" Radio Atlantic påstår att Hitler själv författat meddelandet om sin närvaro i Berlin i sin luxuösa bunker i Berchtesgaden. Den österrikiska frihetssändaren frågar sig hur Hitler och Goebbels kunnat ta sig fram till Berlin.

Inför kaputitionen. D.N. 1/5 1945

30 APRIL-45

COPYRIGHT D.N.

Det återstår inte mycket av 1938 års tredje rike i tysk hand. Det är smala och snabbt krympande remsor av Nordsjö- och Östersjö kusterna, en på flera ställen bruten, trång korridor längs Elbe, ett hörn av sydöstra Bayern och några sönderbombade kvarter i Berlin och Breslau. Utomkring finns däremot åtskilliga enklaver med kvarlevande tyska besättningar. I Danmark, Norge, Kurland, Holland, Dunkerque, Biscayahamnarna, i Böhmen och Mähren, i Norditalien, Kroatien och Tyrolen, på Kreta och på andra grekiska öar i Egeiska havet står säkert bortåt miljonen om inte fler tyska soldater, i allmänhet utan möjlighet att binda några större motståndsstyrkor och därför också ur stånd att inverka på det slutliga avgörandet.

Expressen 27/4 1945

Spökröst i Hamburgradion.

Deutschlandsender har sedan två dagar tillbaka tigit. Natten till torsdagen hördes dock en spökröst på Hamburgs våglängd som försäkrade att striderna blivit meningslösa. "Bremen och Brünn har ni förlorat i dag, i Italien har 500.000 män kapitulerat. Har ni hört detta? Gör slut på det hela! Jaga bort era ledare, som leder er in i helvetet, mörda alla nazipampar!"

Äkta och falska motåtgärder på tyska

Det var inte bara amerikaner och engelsmän som sände speciellt för sina soldater. Tyskarna insåg under krigets gång, och speciellt när krigslyckan började vända sig, att de också måste höja stridsmoralen med radions hjälp. Därför avsattes under de sista krigsåren en allt större del av de ordinarie radioresurserna för s.k. Soldatensendern. I Italien fanns Soldatensender Italien som en tid hördes på minst fyra frekvenser: ca 670, 868, 1357 och ca 1390 kHz. Allt efter som de allierade ryckte norrut under 1944-45 försvann dock dessa successivt. På ca 592 kHz hördes i krigets slutskede Soldatensender Sud-Ost, en frekvens som tillhört Wien och vars sändare troligen under denna tid fick göra tjänst som soldatstation.

Svenska lyssnare kunde mot slutet av 1943 få en in ny långvågssändare på 1010 meter som kallade sig Soldatensender Lappland. I Norrbotten hördes denna sändare bra, men den använde också några kortvågsstationer som kunde höras längre söderut i landet. Den vände sig till de tyska soldater som var stationerade i Norge och Finland. Den hade mycket lättsmält grammofonmusik, men också återutsändningar från Deutschlandsender i Berlin samt den oundvikliga Wehrmachtbericht, krigsnyheterna.

Soldatensender West utgjorde en kedja av stationer, som ett tag omfattade åtminstone fem stycken. Veckorna före krigsslutet rapporterade tidningarna att de tystnat. Sålunda var det tyst på 832 kHz den 27 april 1945, och den 1 maj var det tyst på frekvenserna 610, ca 730, 986 och 1195 kHz. I en våglängdstabell från mars 1945 anges stationen på 610 kHz ("våglängd 492 meter") tillhöra Radio Atlantic, en allierad kortvågsstation som sände på tyska med förment information till och från den tyska hemmafronten. Dess "relä"-sändningar över mellanvågen kan vara en illustration till den förvirring som rådde under det sista året av kriget. Det tillhörde propaganda-medlen att använda fiendens frekvenser för egna propagandasändningar. Jag misstänker att Soldatensender West under några hektiska månader blev utnyttjad på detta sätt. Det var ju så enkelt: Blev en sändare erövrad eller söndersprängd, uppstod genast möjligheten att utnyttja dess våglängd för att sända desinformation och spåda på den rådande förvirringen i krigsläget med ytterligare demoraliserande propaganda.

"This is Arnheim calling" på 795 kHz hördes i Sverige första gången i oktober 1944. Den sände också på kortvåg där det var uppenbart att den använde en ordinarie tysk sändare. Den sände uteslutande på engelska för de allierade på västfronten. Den återutsände program från Allied Expeditionary Forces inklusive dessas anrop och tidssignalen från Greenwich. Nyheterna från BBC kl. 21 kopplades in, då en dam meddelade att "nu ska ni få nyheter hemifrån". Nyheterna vid övriga tider var dock producerade av stationen själv. I början slutade den sändningen kl. 23 med God Save the King", men från början av 1945 spelade den istället en godnattvals. – Det var ingen tvekan om att det var en tysk station, men man frågar sig vilken demoraliserande inverkan tyskarna trodde att en sådan station skulle kunna ha på de engelska soldaterna.

Eftersom den här uppsatsen koncentreras till mellanvågen, ska bara omnämnas att Radio Atlantic under en period "reläades" på MV enligt eget anrop av lydelsen ... "angeschlossen Soldatensender Calais auf der Mittelwelle". Själv hörde jag den också en tid lägga till ... "angeschlossen Soldatensender West auf der Mittelwelle".

Det förekom då och då sändningar som bara innehöll upprepningar av siffror eller bokstäver, dvs obegripliga kodmeddelanden. En liknande typ av sändningar omnämns i en RiR-spalt. Det var en MV-station som den 7 januari 1945, då jag också hörde den, på 1500 kHz några gånger upprepade: "Achtung! Hier spricht Sender Ingeborg. Die Kapelle. Rübezahl." Enligt tidningen kom den tillbaka natten därefter på ca 1460 kHz med samma meddelande, dock med skillnaden att Ingeborg var utbytt mot Pauline. Och följande natt hördes den på ca 1400 kHz med det nya namnet Anne Lore.

Jag kan endast ge enstaka glimtar från de här hektiska månaderna av krigets slutskede: Mina möjligheter att så att säga lyssna på allt var obefintliga, och förhållandena ändrades snabbt. Ett tag under vintern 1944-45 noterade jag att en stor del av de allierades sändningar till soldaterna gick under organisationsnamnet "Absie", vilket väl skulle uttydas antingen som "American" eller "Allied Broadcasting Service in Europe". De förekom främst över sändare av stationär karaktär.

Spökröst och störsändare

Störningssändare förekom på mellanvågen, dock inte i sådan utsträckning att de störde mycket för den som satt i Sverige och lyssnade. Värre var det nog för dem som försökte lyssna där störsändaren var belägen... Sådana sändare blev sedermera det Kalla krigets gissel, speciellt på kortvåg. Däremot kunde det hända att någon av de starkare tyska riksstationerna drabbades av en "spökröst". Denna förekom främst under nyhetssändningar när den tyske uppläsaren berättade om tyska krigsframgångar eller motanfall. Det var tekniskt sett korta, plötsliga inpass i dessa sändningar, då rösten hördes med god kvalitet utan några s.k. interferenstoner eller visslingar; man hade alltså lyckats att synkronisera en "spöksändare" med den tyska stationens sändningsfrekvens.

Spökrösten hördes i allmänhet begränsa sig till de tyska nederlagen i korta ordalag av typen: "Breslau ist gefallen. Warszawa ist gefallen," etc. De första gångerna jag hörde rösten handlade det om tyska förluster på östfronten, varför jag var övertygad om att rösten kom från den ryska sidan. I februari 1944 hördes den sålunda över Königsberg i Ostpreussen med en harang av ungefär följande lydelse: "Katastrofen från Stalingrad är nu tillbaka med katastrofen vid Leningrad. Nu återstår den tredje och sista vid Hitler-Grab" (Grab = grav). Den 27 april 1945, mindre än tio dagar före tyskarnas kapitulation, läste jag följande notis i Expressen: "Natten till torsdagen hördes en spökröst på Hamburgs våglängd säga: Bremen och Brunn har ni förlorat idag. I Italien har 500.000 kapitulerat. Har ni hört detta? Gör slut på det hela! Jaga bort era ledare, som leder er in i helvetet, mörda alla nazipampar!"

Att kriget verkligen fördes in på knutarna i hjärtat av det tyska riket kunde man uppfatta bokstavligt även i radion. När riksminister Goebbels höll ett tal till berlinborna lördag 22 april hördes kanondunder och granatnedslag i bakgrunden när han talade. När han sade att "min fru och mina barn stannar i Berlin" dundrade det extra kraftigt.

Kaos och väpnade revolter

Det förekom i slutskedet försök till väpnat tyskt uppror mot ledningen. Men Tyskland var vid denna tid så genommilitariserat, att dylika försök ofta kunde slås ned även under de sista skälvande, kaotiska dagarna. I Bayern utnyttjade en tysk motståndsorganisation radion för att starta en revolt. Enligt den svenska pressen utlöstes denna den 28 april genom att musiken i ett program på förmiddagen bröts några korta stunder för ett obegripligt meddelande: "Fasanjakten börjar". Detta inledde en klappjakt på "guldfasanerna", ett öknamn på högre uniformerade partimän. En stund senare uppgavs i sändningen att det var den bayerska frihetsaktionens sändare som talade. En general Ritter von Epp sades ha anslutit sig till rörelsen. Appellen avslutades med orden: "Öppna koncentrationslägren! Till Dachau! Ta fast nazistpamparna! Hindra att de flyr!" – Någon timme senare kom dock en upphetsad hög naziledare, gauleiter Giessner till mikrofonen. Han anklagade en handfull förrådere under ledning av en kapten Gerngross för att ha tagit Münchens radio för att rikta en dolkstöt i ryggen på det kämpande tyska folket. Upproret hade nu nedkämpats, enligt nazimannen. Hans meddelande följdes av sedvanliga politiska kommentarer, där oenigheten mellan de allierade vid San Francisco-konferensen betecknades som San Fiaskokonferensen.

– Faktum i fallet Münchenupproret lär, enligt radiostationer på västsidan, ha varit att det ledde till gatustrider i München och i andra större bayerska städer, och att koncentrationslägret Dachau stormades. Kommendanten Seiss flydde, och vaktmanskapet dödades eller flydde. Partifunktionärer försökte fly. Inte alla lyckades: gauledaren Giessners bröder SS-officerarna Ernst, Hermann och Alfred åkte i en bil mot vilken kastades en pansarnäve. Alla tre skadades.

Den 28 april var åtskilliga nazityska sändare fortfarande igång, bl.a. de större sändarna Hamburg, München, Prag, Linz och Graz, även om de sände med påtagligt reducerad och varierande styrka; under viktigare nyheter och appeller märkte man emellanåt en kraftig förstärkning av sändareffekten. Dessa stationer talade om att tyskarna måste hålla ut in i det sista. Samtidigt visste världen utanför Tyskland att Himmler hade lämnat västmakterna ett kapitulationsförslag.

Tyskarna var envisa och indoktrinerade till att slåss in i det sista och underordna sig uppenbart hopplösa order om att inte ge upp. En titt på kartan över krigsläget omkring 1 maj 1945 visar att tyskarna behärskade Kurland i nuvarande Lettland och ett område där intill (kring Libau på kartan = nuvarande Liepāja). Här lär åtskilliga hundratusen tyska soldater ha blivit instängda, varifrån de försökte ta sig ut sjöledes. I detta läge kunde de ändå plötsligt sätta igång en ny radiostation under senare delen av april, på 1393 kHz. Den sände regelbundet hela dagen med en tre timmars förmiddagspaus, och programmet innehöll tre nyhetssändningar på lettiska och en på ryska, förutom program för de egna trupperna.

"Här talar Königsbergsradiön"

Ett annat exempel på kampviljan är väl vad som hände med de svenska sändningarna som tidigare dagligen sänts ifrån Königsberg i Ostpreussen, dvs. från den stad som idag heter Kaliningrad. Sedan ryssarna intagit staden, dök en ersättare till denna station plötsligt upp igen mot slutet av april, när allt egentligen föreföll hopplöst slut. Men nu hördes stationen från Norge och på långvåg 1010 meter. Där hade man i krigets sista skälvande minuter satt upp en station någonstans i södra Norge. Dit hade man kostat på sig att flytta den personal som tidigare tjänstgjort vid den svenska redaktionen i Königsberg. Jag hörde den själv några gånger omkring den 25 april, sedan en tidning 23 april uppgivit att stationen varit i luften några dagar.

Ett nummer av Röster i Radio i juni 1945 hade en artikel som gav förklaringen till hur Königsbergsradiön kunde återuppstå i Norge. Det handlade om en 20 kilowatts mobil radiostation placerad på en höjd utanför Oslo, i åtta täckta lastbilar och med en teleskopantenn av 46 meters höjd. Stationen, som bara kunde användas på långvågen mellan 600 och 2000 meter, kunde monteras upp och vara i sändning efter 2 1/2 timmar. Den hade tidigare varit placerad i Rovaniemi som "Soldatensender Lappland"!

Den tyske officer som visade stationen för RiR-skribenten berättade att den hade byggts redan 1937 – Goebbels var ju Hitlers informationsgeni och förberedde redan då propagandainsatser inför kommande tysk expansion. Det uppgavs att tyskarna hade haft sex liknande stora sändare samt tolv lättare mobila sändare avsedda för mellanvåg. De skulle också ha haft 100 kW-sändare monterade i järnvägsvagnar.

Den tyska kapitulationen

Den bild som den europeiska kartan hade inför kapitulationen framgår av bifogade karta ur Dagens Nyheter för den 1 maj 1945 (**sidan 8**).

Den 2 maj noterade jag att s.k. rikstyska stationer fortfarande hördes kl. 23.20 på våglängderna (meter:) 220, 233,5(?), 243,7?, 270 (Prag?), 332 (Hamburg), 338 (Alpen), ca 377 samt på 470 (Prag).

Den 3 maj kapitulerade Hamburgs garnison för den andra brittiska armén, och Hamburgradion sade att Hamburg förklarats för öppen stad. Dagen därefter var stationen igång en stund. En person talade då på bruten tyska till befolkningen och sade att man fick röra sig fritt på gatorna, men inte cykla. Privata telefonsamtal skulle undvikas. På varje port till ett hus skulle sättas upp en lista över vilka som bodde i huset. Folk som kunde delta i röjning skulle anmäla sig till myndigheterna. Den 5 maj sändes över Hamburgradion kl. 19.30 det danska programmet från London, som annars alltid gått över kortvåg. Stationen anropade efter det danska programmets slut kl. 19.47: "Radio Hamburg, a station of the Allied Military Government. Radio Hamburg, einer Sender der Alliierten Militär Regierung." Kl. 20.00 lade man ut London med Big Ben och News in English. Kl. 21.00, efter en halvtimmes dansmusik, sändes de tyska nyheterna från London. En kvart senare kopplades London bort, och nu följde nyheter på bruten engelska lästa av en tysk!

Hamburgradion fick emellertid under några dagar en efterföljare som tog över nazistationens roll. Det var Bremen med Wilhelmshaven, som låg kvar såsom ännu ointagna motståndsfickor på Nordsjökusten. Från Wilhelmshaven riktades den 3 maj ett angrepp mot Sveriges sätt att beskriva förhållandena i de tyska fånglägren. "Sverige såsom skyddsmakt för de allierade i Tyskland borde inte sprida sådana lögnar." Den 5 maj pratade man i nyheterna kl. 21 fortfarande om "die Bolschewisten".

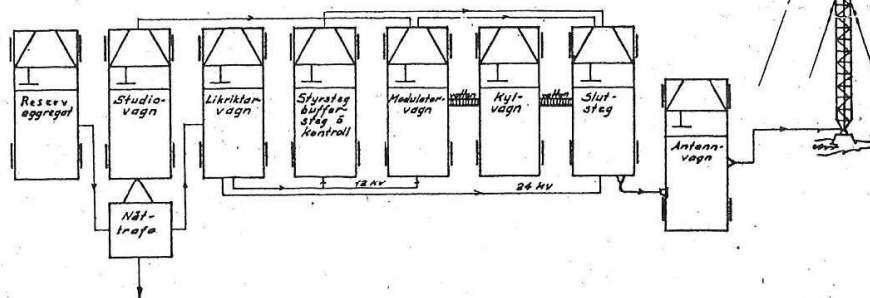
Några ord också om Lord Haw-Haw, alias William Joyce. Han var en engelsk nazist, som under hela kriget bodde i Tyskland och med en lätt arrogant stämma angrep engelsk politik. Han gjorde det i sändningar från Hamburg på mellanvåg, vilka hördes mycket väl över hela England. Han hördes fram till och med de första dagarna i maj. Hitler tog sitt liv den 1 maj. När Lord Haw-Haw på kvällen denna dag klockan 22.13 avbröt en konsert över Hamburg för att meddela att Hitler "kämpat mot bolsjevismen intill sista andetaget", så hörde jag spökrösten efter ett kraftigt ironiskt skratt göra en kommentar, som jag tyvärr inte kunde uppfatta.

Spökrösten var flitigt i elden de här dagarna. Den 2 maj var det konsert över Hamburg vid 22-tiden, då jag bl.a. hörde spökrösten i bakgrunden säga: "Berlin ist gefallen. Kapitulation in Norditalien. Kapitulation in Tyrolen und in Salzburg." Senare denna kväll försökte tyskarna uppenbarligen störa spökrösten genom diverse fräsande eller bubblande ljud. Detta höll på till kl. 23.10, då både spökröst och störningar upphörde i samband med att "Suchdienst" startade. Detta var ett program genom vilket privatpersoner sökte sina anförvanter genom radions förmedling.

När det började brännas under fötterna i Hamburg, flyttade Lord Haw-Haw över till sändaren i Wilhelmshaven. När man lyssnade på honom under hans sista sändningar – jag gjorde inga noteringar om när jag gjorde detta – så gav han snarast ett beklämmande intryck genom ganska osammanhängande tirader och utfall. Den 4 maj var han ersatt av en annan person som läste de engelska nyheterna. Den 5 maj var Lord Haw-Haw tillbaka. Därefter saknar jag anteckningar om hans medverkan. Vad jag minns är emellertid att han vid ett senare tillfälle lät påtagligt berusad. Det kan ha varit en senare sändning denna kväll, eller påföljande kväll. – Han tillfångatogs av engelsmännen sedan han skjutits i låret. De epiteter han fick av engelsmännen var dels att han var en landsförrädare, dels att han var "the humbug of Hamburg".

Storstation på hjul

(Rir 31 29/7 1945)

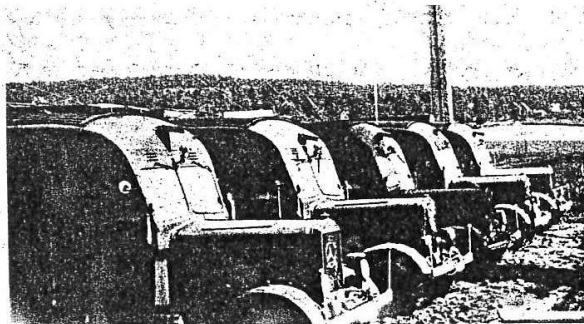

Propagandasändare

När Königsbergssändaren kom inom färoazonen upphörde tyskarnas propagandasändningar på svenska för att efter någon tid åter dyka upp på omkring 1.000 meters våglängd. Stationen befanns ligga någonstans i Norge. Något mer visste man icke.

Vid kapitulationen avslöjades hemligheten. Den nya sändaren var en transportabel station. För tillfället är den placerad på en höjd invid Oslo under norska hemmastyrkors bevakning. Jag hade fått tillstånd att beskåda fenomenet och släpptes in genom taggtråden medan en kulsprutepistol följde mig med sitt svarta öga. Vad jag såg var rader med stora, täckta lastbilar. Det var den hemliga propagandasändaren. Denna som har en effekt på 20 kw, är monterad i sex 9-tons lastbilar. Dessutom finns en särskild bil på 13 ton, innehållande reservaggregat, och sex hjälpbilar, innehållande

Nedan: Den transportabla sändaren uppställd för sändning. (Den sjätte bilen är antennvagnen på bilden längst t. h.)

Tyskland.

Rir nr 24
1946

Ryska ockupationszonen. Dresden-radion började sända igen för någon tid sedan. De tre stationerna inom den ryska zonen är alltså uppdelade i två grupper, skilda från varann: Berlin-gruppen och Mellantyska gruppen. Varje station sänder sitt eget program större delen av programtiden; nyheterna kommer från Berlin.

Radionätet i franska ockupationszonen. Enligt Schweizer Radio Zeitung har de franska myndigheterna börjat istandsätta radionätet i sin zon. Fransmännen har inte på länge förfogat över en station, som varit hörbar inom zonen. Armén har använt sig av en flyttbar militär sändare, som opererade från Saarbrücken på en våglängd av 204,8 m med 2 kw styrka. De huvudsakliga sändningarna består av meddelanden till befolkningen. Det har varit många svårigheter att övervinna: det har inte funnits någon användbar studio och all apparatur var förstörd av tyskarna under reträtten. Det var emellertid möjligt att börja sända över Coblenz igen den 15 sistlidna oktober. Stationen arbetar med en styrka av 4 kw och är hörbar inom ett relativt stort område. Här började man sända de första underhållningsprogrammen för tyska lyssnare.

Ungefär samtidigt började franska generalstaben i Baden-Baden köra med en försökssändare på kortvåg av 1 kw styrka och man beräknar att stationen i Freiburg-i-Breisgau snart skall vara i sändbart skick. Den kommer att använda sig av Coblenz våglängd och ha en styrka av 10 kw. Två nya stationer planeras också, en för Rhenlandet på 50 kw och en för Württemberg-distriktet på 5 kw.

Man planerar också ett nät av sändare med centrum i Baden-Baden och ledningar till Saarbrücken, Coblenz, Freiburg-i-Breisgau och Kaiserslauten.

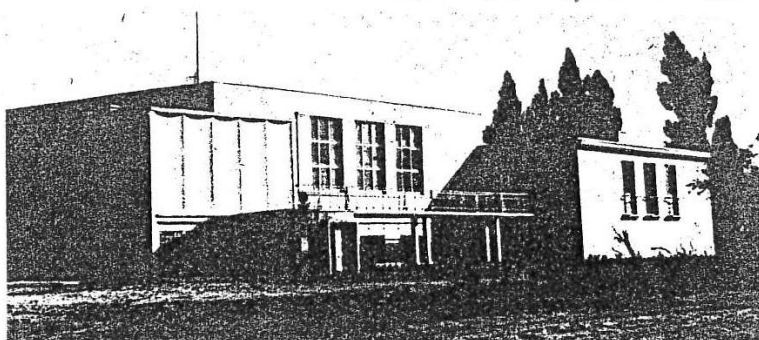
DETTA ÄR LORD HAW-HAW, William Joyce. Ärret i ansiktet härstammar från ett politiskt slagsmål i England på 20-talet.

BÖRJAN TILL SLUTET. I maj 1945 arresteras Joyce vid danska gränsen av brittiska officerare. Han blir skjuten i ena låret och bilden visar hur medlemmar av andra armékåren forslar bort honom i ambulans.

Efter krigets slut

Rör 40 6/10 1945

En ruinhög var allt, som fanns av radiostationen i Raszyn, 24 km från Warszawa. Nu reser sig en vacker byggnad på ruinerna. Det är det nya radiohuset (överst).

Anete Siegel i amerikansk uniform sköter rattarna vid AFN:s huvudkontroll (AFN Munich 1249 kHz? /JER)

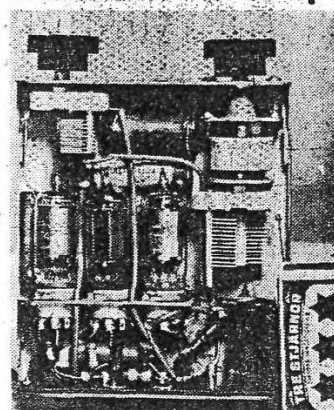
11.600 anställda vid B. B. C.

I och med de egna programmens och de internationella sändningarnas utveckling har antalet anställda vid B. B. C. ökat år från år. Vid årsskiftet 1944-45 sysselsatte den engelska radion 11.600 personer — tre gånger så mycket som före kriget. Antalet kvinnliga anställda är förvånansvärt stort: 5.700. Av dem

Rör 31.
29/7-45

D. N. 12/5 1945

"Sweetheart" hjälpste Norge

Bilden här ovan visar en av de radioapparater i fickformat som England förög den norska hemmafronten med och som var till stor hjälp för norrmännen. De kallas "sweethearts" och är treörs kortvägsmottagare som drivs av ytterst små batterier med en livslängd av 150 timmar. Till apparaten hör två hörlurar som stoppas in i öronen vid lyssnandet. Trots de små dimensionerna är ljudkvaliteten mycket god, och även utan antenn och jordledning hör man alla starkare europeiska stationer.

arbeta 1.000 kvinnor enbart i de tekniska avdelningarna.

Allierade sändarstationer i Tyskland.

Trots att de flesta radioanläggningarna förstörts är nu åter flera stationer i gång i Tyskland och Österrike: Berlin, Breslau, Hamburg, Köln, München, Stuttgart, Wien, Vorarlberg, Innsbruck, Linz och Graz. Förutom inhemska program förmedlar dessa stationer även ryska, engelska och amerikanska program.

Den engelska sändarkapaciteten.

Enligt officiella uppgifter hade B. B. C. i början av innevarande år en sändarkapacitet av mer än 6.000 kw. Kortvägs-sändarna förmedlade tolv program över 78 olika våglängder vilket sammanlagt gör 152 sändningstimmar dagligen.

38 av Frankrikes 42 sändarstationer

sprängdes i luften av tyskarna innan de tvingades lämna landet. Hur är det i dag? För närvarande är 25 mellanvägssändare och ett antal kortvägssändare åter i gång. Den statliga radion förmedlar dubbelprogram över parallellt arbetande sändarkedjor.

Dramat i Prag

Lördag 5 maj hade det blivit dramatiskt i Prag. Det ledde också till flerspaltiga rubriker i tidningarna under de följande dagarna. Med min egentillverkade tvårörslur hörde jag denna lördagskväll på "215 å 220 meter" en tjeckisk röst som med allvarlig röst och ganska långsamt läste ett uppenbarligen viktigt meddelande. Därefter fortsatte stationen med tjeckiska marscher och annan tjeckisk musik. Det var en svag station som stundtals försvann helt och hållet. Meddelandet återkom 23.34 och upprepades flera gånger. Efter några minuter verkade det som om man hade uppnått en radiokontakt med någon som anropades: efter ett "hallå" spelades åter musik. Samma kväll var den ordinarie "rikstyska" stationen i Prag på 470 meter tyst. Men däremot hörde jag omkring kl. 23.40 en tjeckisk station på ca 415 meter som då sände något som lät som en nyhets-sändning och snart fortsatte med konsertmusik. Att stationen var en tjeckisk station utom tysk kontroll avslöjades vid ett anrop kl. 0.15 i vilket jag kunde uppfatta något om "Tjeckoslovensko...". Även denna station hördes dåligt. Men fem minuter senare fick jag bekräftat: De talade då tyska och berättade upprört om stridsoperationer som pågick i Prags närhet.

Jag fortsatte att lyssna på de här två stationerna denna natt och under något följande dygn, så mycket som min tid och radiobatterierna tillät. Men för att summera vad som hände, gör jag några utdrag ur pressen:

– Stationen på 219 meter (1369 kHz) var Česke Budejovice, vilken i likhet med en station i Prag på ca 415 meter (ca 722 kHz) på lördagsmorgonen hade besatts av tjeckiska patrioter, vilka gick till väpnat uppror mot tyskarna. Det hör till bilden att hela det så kallade protektoratet Böhmen-Mähren (Tjeckien) ännu stod under tysk förvaltning. Ryssarna i norr kämpade huvudsakligen för att inta Berlin och de amerikanska trupperna hade fullt upp med att rensa bort motståndsfickor i centrala Tyskland sedan de avsnört landet i en nordlig och en sydlig häft.

Tjeckerna hade däremot inte kunnat ta den större Pragsändaren, Prag I på 470 meter (638 kHz). Dock tycks denna station på lördagen tillfälligt ha blivit utan elförsörjning (sabotage?), eftersom den då var tyst. På söndagen däremot var den igång med sedvanliga nyheter och propagandatal på tyska och tjeckiska, och kl. 21 kungjorde man att "tyska krigsmakten är överallt herre över situationen. Enligt storamiral Dönitz order skall protektoratet försvaras till slutet."

I själva verket pågick det fullt uppror. En av de tjeckiska stationerna berättade exempelvis att f.d. ryska krigsfångar, som värvats under tyska fanor, nu hade anslutit sig till den tjeckiska motståndsrörelsen i Prag och överlämnat 10.000 avväpnade tyskar till tjeckerna.

Enligt en initierad skildring i Schweizer Radio Zeitung (*En översättning av en artikel i denna tidskrift publicerades i Kortvägslyssnaren nr 5, 1945, årgång 1, organ för Sveriges Radioklubb.*) var upptakten till händelserna vid Prag-stationen denna: Den underjordiska motståndsrörelsen hade bildat grupper inom radioföretaget, vars medlemmar endast kände dem som tillhörde den egna gruppen. På fredag 4 maj hade folk på gatorna börjat riva ned alla skyltar och plakat med tysk text. På natten mot lördagen omringades radiobyggnaden av tysk militär med spanska ryttare och kul-sprutebatterier. De illegala grupperna, som nu hade fått kunskap om varandra, lyckades bemäktiga sig ett mindre tyskt vapenlager i radiohuset. Deras aktion startade på lördagsmorgonen. Hallåmannen vid stationen skulle alltid annonsera på tyska och tjeckiska. Denna morgon vägrade han att tala annat än tjeckiska. Klockan elva på förmiddagen lyckades en tysk hallåman tränga in i sändarrummet och säga några ord på tyska. Vid det laget höll tjeckerna husets övervakning, medan tyskarna förskansat sig i sina arbetsrum i första våningen.

Sådant var läget när ett hundratal SS-män trängde in i byggnaden. De besatte telefonväxeln i källarvåningen och den första våningen. De var dåligt orienterade och lyckades inte finna sändarrummet, där en 5 kW-sändare arbetade. Ute på stan var det nu fullt uppror. Alla som kunde hjälpte till att bygga barrikader och försökte att fänga och avväpna tyska soldater.

I radiohuset spärrade hallåmannen dörrarna och sände nödmeddelanden: "Hjälp! Tjeckiska poliser, gendarmer och alla tjecker som har vapen: Skynda till undsättning!" SS-folket hittade huvudkontrollrummet och öppnade eld mot personalen. En del tjecker kunde besvara elden, medan teknikerna rusade fram och tillbaka från en pelare bakom vilken de gömde sig, till kontrollbordet för att hålla sändningen igång. Tjeckiska poliser och civila tog sig både över byggnadens tak och igenom den tyska vaktkedjan in i byggnaden. En tjeck stupade på tröskeln till huset, och blev det första dödsoffret i striden om Prags radio. SS-tyskarna flydde slutligen ned i källaren. Där släppte tjeckerna på vatten så att det 150-tal man som befann sig där fann för gott ett ge upp.

Mot kvällen hade gatustriderna i den inre staden mattats, men ute i ytterområdena hade tyskarna under befäl av K.H. Frank forskansat sig. Härifrån besköts staden med artilleri. På söndagen anfölls radiobyggnaden av tyskt flyg. Radiofolket förde ned en nödsändare i källarvåningen. På eftermiddagen fick tyskarna in en fullträff med en s.k. flygtorped. Den gick genom fyra våningar och exploderade i källaren. Här förintades nödsändaren och mer än hundra civila dödades inklusive radiofolk, som sökt skydd där.

Den schweiziska artikeln uppger därefter att "Prags radio arbetade vidare och sände anvisningar till revolutionärerna, ... medan de tyska tanksen rusade förbi utan att ana att här fortfarande pulserade ett av motståndsrörelsens vitalaste hjärtan."

Exakt vad som hände därefter med Pragradien framgår inte av artikeln. I den svenska dagspressen skrevs det åtskilligt under de närmaste dagarna. Uppenbarligen baserades dess uppgifter på förväxlingar mellan den ovannämnda radiostationen och den i Česke Budejovice, eller kanske någon annan tjecksändare som satts i bruk? Man läste t.ex. i pressen att två brittiska soldater under natten mot söndagen i Pragradien berättade om de våldsamma striderna. De anropade den amerikanske pansargeneralen Patton om hjälp, och radion sände även appeller om hjälp på ryska till general Malinovskij. Vidare läste man att tyskarna under söndagen drog samman 300 pansarvagnar omkring Prag, och en tysk truppstyrka närmade sig staden ifrån söder. I den engelska radion sände den tjeckiska exilregeringen enträgna maningar till tjeckerna att hålla ut: "Hjälp är på väg". På söndagen inleddes förhandlingar med den tyske kommandanten, men striderna fortsatte.

Läget var under några dagar kaotiskt. Avgörande för utgången var dock general Pattons pansarstyrkor som snabbt kunde nå staden och det faktum att tjeckerna överallt i landet gick till angrepp mot tyskarna. Naturligtvis inverkade också det faktum att den villkorlösa kapitulationen blivit verklighet, den kapitulation som i praktiken skedde successivt med början i nordväst där vapenvila proklamerades från lördag morgon kl 8. Jag noterade att TT i en extra nyhetssändning tisdag 8 maj kl. 15 meddelande att "alla Prags radiostationer sedan tidigt i morse befinner sig i tjeckernas hand."

Tiden närmast efter tyskarnas kapitulation

När tyskarna kapitulerat och de sista kvardröjande motståndsfickorna nedkämpats, fanns det inte mycket kvar av kontinentala radioröster att lyssna på. De sändare som först kom igång hade ofta en mycket dålig ljudkvalitet, dålig "modulation" för att tala fackspråk. Framför allt var det under de första veckorna mycket korta sändningar, som huvudsakligen gav folk uppgifter om vart man skulle bege sig

för att registrera sig, få nya ransoneringskort, få uppgifter om var och hur man kunde söka efter anhöriga, o dyl.

Under de närmaste veckorna flöt gränsen mellan å ena sidan den ryska ockupationsmaktens intressesfär och å andra sidan det område som behärskades av de tre andra segrarmakterna: amerikaner, fransmän och engelsmän (inklusive de kanadensiska som i radiosammanhang markerades genom att den kanadensiska nationalhymnen spelades jämsides med den brittiska). Tekniska brister och oklar programpolitik är väl vad som bäst karaktäriserar de sporadiska radiosändningar riktade mot befolkningen, vilka efterhand kom igång här och var.

Däremot kunde de allierade soldatsändarna nu successivt etablera sig som stationära stationer, huvudsakligen i anslutning till strategiskt viktiga platser där man placerade större förläggningar av ockupationstrupper. De brittiska soldatsändarna övergick från att kalla sig BLA1 etc., till British Forces Network, BFN, med ortsangivelse. Detsamma gällde för amerikanerna som successivt övergick till att beteckna sina stationer som AFN följt av ett Ortsnamn, där AFN stod för American Forces Network. Sålunda noterade jag redan 11 juni 1945 AFN Munich på 1249 kHz, då man kl. 23 skulle återutsända nyheter från USA. Det gjorde man genom att ta in USA på kortvåg. Men mottagningsförhållandena var så bedrövliga, att de avbröt försöket efter någon minut och istället övergick till ett önskeprogram för soldaterna i trakten. Det var den här stationen i München som snabbt etablerades som den kraftigaste bland de många AFN-sändarna. Någon gång under sommaren 1945 torde den ha börjat sända med 100 kW. - AFN-stationerna brukade alltid avsluta sina sändningar fram på nattkröken med den amerikanska nationalhymnen. Ett enda undantag från detta noterade jag i AFN Paris på 1411 kHz söndag 10 juni kl. 1.05: Man stängde genom att spela både amerikanska hymnen och marseljäsen!

I detta kapitel skall inte vidare behandlas hur radion efter hand utvecklades i de olika ockupationszonerna i Europa, varken ifråga om ockupationsmakternas sändare för egna behov eller hur den inhemska radion tog fart och form i de olika länderna eller zonerna. Man kan bara konstatera att det gick olika snabbt att formera de olika radiokedjorna. Först under 1947 noterade jag att det dök upp nya tysktalande stationer som började slå sig samman i sändarkedjor vilka fick bestående karaktär. I de befriade länderna, exempelvis i Frankrike och Benelux, hade det naturligtvis gått fortare. I Österrike tog det extra lång tid, eftersom ockupationsmakterna inte var sams om hur man skulle fördela makten - ryssarna försökte helt enkelt inkorporera hela landet i det område som senare skulle hamna innanför Järnridån! Från Österrike kunde man därför en tid framåt efter krigsslutet höra anropen "Österreichischer Freiheitssender" följt av stationsorten, t.ex. Graz eller Innsbruck.

På den ryska sidan utmärktes den första tidens sändare av att ha en mycket dov bakgrundsklang. Den berodde kanske ibland på att man som studiolokal utnyttjade tomma rum med betongväggar (bunkers?). Men det dova ljudet hänförde sig nog mest till en dålig elektrisk utrustning, där ljudkällan kan ha varit elgeneratorn. Den här märkliga ljudeffekten var förresten mer eller mindre utmärkande för många ryska radiosändare under 1940- och 50-talen.

Röster i Radio nr 11, 10/3 1946

Omkring 15 stationer som i en tabell i oktober 1945 betecknats som AFN/BFN med okänd stationsort, är i denna tabell angivna med ortens namn.

VÅGLÄNGDSTABELL

(Långvåg och mellanvåg.)

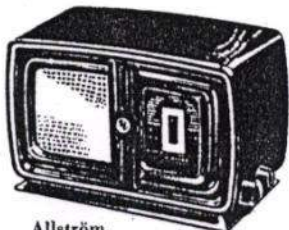
Frekv.	Vagl.	Station	Land	kW	Frekv.	Vagl.	Station	Land	kW
153	1861	Kaunas	Sovjetunionen	7	932	321.9	Bryssel II	Belgien	15
160	1875	Berlin	Tyskland	150	941	318.8	Alger	Algeriet	11.5
"	"	Lahti	Finland	120	"	"	Göteborg	Sverige	10
"	"	Hilversum	Holland	150	950	315.8	Moskva	Sovjetunionen	5
167	1796	Brasov	Rumänien	150	959	312.8	Louveto	Frankrike	"
174	1724	London	Storbritannien	150	968	309.9	Rom II	Italien	15
182	1648	Moskva I	Sovjetunionen	500	"	"	Grenoble	Frankrike	"
191	1571	Ankara	Turkiet	120	977	307.1	Österrikisk stn	Österrike	100
"	"	Prag I	Tjeckoslovakien	10	"	"	London	Storbritannien	50
200	1500	Deutschlandsender	Tyskland	60	986	304.3	Genua	Italien	24
"	"	Baku	Sovjetunionen	150	"	"	Torun	Polen	60
208	1442	Droitwich	Storbritannien	200	995	301.5	Hilversum I	Holland	30
216	1389	Leningrad	Sovjetunionen	35	1004	298.8	Bratislava	Tjeckoslovakien	50
217.5	1379	Motala	Sverige	100	1013	286.2	Midland Reg.	Storbritannien	10
224	1339	Novosibirsk	Sovjetunionen	60	1022	283.5	Madrid	Spanien	10
232	1293	Luxemburg	Polen	200	"	"	Krakow	Polen	60
240	1250	Moskva II	Sovjetunionen	100	1031	291	Koblenz	Tyskland	60
248	1210	Kalundborg	Danmark	60	1040	288.5	Rennes	Frankrike	10
250	1200	Kiev	Sovjetunionen	150	"	"	Leningrad	Sovjetunionen	100
253	1186	London	Storbritannien	100	1059	283.3	West. Reg.	Storbritannien	50
260	1154	Bordø	Norge	10	1068	280.9	Bari I	Italien	20
271	1107	Oslo	Norge	60	"	"	Florens	Italien	40
282	1064	Minsk	Sovjetunionen	100	"	"	Lissabon	Portugal	55
283	1060	Bergen I	Norge	20	1077	278.6	Tiraspöl	Sovjetunionen	100
292	1027	Moskva	Sovjetunionen	120	1086	276.2	Bordeaux	Frankrike	55
310	968	Tromsø	Norge	1	1095	274	Falun	Sverige	100
317	865	Joensuu	Finland	10	1104	271.7	B.F.N.	Tyskland	"
335	845	Finnmark	Norge	10	"	"	Catania	Italien	2
347	824	Bergen II	Norge	60	1113	269.5	A.F.N. Salzburg	Österrike	60
364	789	Moskva	Sovjetunionen	100	"	"	Montecau-les-Mines	Tjeckoslovakien	60
392	765.3	Luleå	Sverige	10	1122	267.4	Prag II	Storbritannien	60
415.5	722	Östersund	Sverige	10	1131	265.3	Eastern Reg.	Sverige	60
433	693	Uleåborg	Finland	10	1140	263.2	Hörby	Italien	30
519	578	Hamar	Norge	1	1149	261.1	Trieste	Storbritannien	50
"	"	Innsbruck	Österrike	50	1158	259.1	London National	Frankrike	15
520	577	Baranowitchi	Sovjetunionen	20	1167	257.1	Saint-Brieux	Schweiz	100
527	569	Kuopio	Finland	50	1176	255.1	Monte Ceneri	Algeriet	10
536	560	Vilna	Sovjetunionen	20	"	"	Alger	Danmark	60
546	549.5	Bolzano	Italien	10	1185	253.1	Köpenhamn	Frankrike	25
556	539.6	Budapest	Ungern	120	1195	251	Nice I	Tyskland	1
565	531	Beromünster	Schweiz	100	1204	249.2	Frankfurt	Tyskland	15
574	522.8	Dresden	Tyskland	100	"	"	A.F.N. Frankfurt	Frankrike	0.5
583	514.6	Athlone	Irland	100	1213	247.3	Lille	Holland	0.2
592	506.8	Stuttgart	Tyskland	100	1220	245.9	Bloemendaal	Italien	0.2
601	499.2	Madona	Sovjetunionen	70	1222	245.5	Venedig	Norge	0.2
610	491.3	Engelsk stn	Storbritannien	20	"	"	Porsgrund	Polen	0.2
620	483.9	Liege	Belgien	15	1231	243.7	A.F.N. Reims	Sverige	10
629	476.9	Wien	Österrike	120	1240	241.9	Polsk stn	Polen	0.2
"	"	Aten	Grekland	15	"	"	Eskilstuna	Sverige	0.2
"	"	Marocko I	Marocko	24	"	"	Säffle	Sverige	0.2
638	470.2	Sundsvall	Sverige	10	"	"	Varberg	Sverige	0.2
648	463	A.F.N. Paris	Frankrike	20	"	"	Örebro	Tyskland	100
658	455.9	Florens	Italien	20	1249	240.2	Tysk stn	Tyskland	0.2
668	449.1	Kairo	Egypten	20	1258	238.5	A.F.N. München-Stuttgart	Italien	0.25
677	443.1	Moskva	Sovjetunionen	15	1267	236.8	Verona	Sverige	2.5
686	437.3	Bryssel I	Belgien	20	1276	235.1	Kiruna	Frankrike	1
695	431.7	A.F.N. Linz	Österrike	20	1285	233.5	A.F.N. Nancy	Österrike	10
704	426.1	Lissabon	Portugal	20	"	"	Salzburg	Österrike	0.25
713	420.8	Zagreb	Jugoslavien	10	1294	231.8	Fredrikstad	Norge	10
722	415.5	Kristiansand och Vigra	Tjeckoslovakien	120	1303	230.2	Limbourg	Belgien	0.25
731	410.4	Limoges I	Frankrike	100	"	"	Klagenfurt	Österrike	10
740	405.4	B.F.N. Köln	Tyskland	60	1312	228.7	Linz	Italien	0.25
749	400.5	Ivanovo	Sovjetunionen	70	"	"	Bologna	Tyskland	0.25
758	395.8	North. Reg.	Storbritannien	20	"	"	Magdeburg	Sverige	2.5
767	391.1	Sothen	Schweiz	20	"	"	Karlstad	Sverige	0.25
776	386.6	Belgrad	Jugoslavien	20	"	"	Malmö	Sverige	0.25
785	382.2	Paris I	Frankrike	60	1321	221.1	Norrköping	Sverige	0.25
795	377.4	Andorra	Sverige	30	1330	225.6	Trollhättan	Italien	10
804	373.1	Stockholm	Sverige	50	1339	224	Nice II	Frankrike	1
814	368.6	Malmberget	Sverige	50	1348	222.6	Tysk stn	Polen	10
823	364.5	Rom I	Sovjetunionen	35	"	"	Montpellier och Nancy	Frankrike	1
832	360.6	Kiev	Sovjetunionen	35	"	"	Lodz	Polen	10
841	356.7	Lissabon	Holland	17	"	"	Bari II	Italien	15
850	352.9	Hilversum II	Norge	1	1357	221.1	A.F.N. Bremen	Tyskland	0.25
859	349.2	Fredrikstad	Spanien	30	1366	219.6	Brno	Tjeckoslovakien	4
868	345.6	Tallinn	Tyskland	100	"	"	Notodden	Norge	2
877	342.1	München-Nürnberg	Frankrike	60	1375	218.2	Turin	Italien	4
886	338.6	Marseille I	Sovjetunionen	10	1384	216.8	B.F.N.	Tyskland	10
895	335.2	Ordjonikidze	Frankrike	60	1393	215.4	Dijon	Frankrike	10
904	331.9	Vasa	Finland	10	1402	214	Ceske Budejovice	Tjeckoslovakien	5
913	328.6	Warszawa (Raszen)	Polen	60	"	"	Holländsk stn	Holland	10
922	325.4	Scottish Reg.	Storbritannien	70	"	"	London	Storbritannien	4
"	"	Paris II	Frankrike	100	"	"	Lyon II	Frankrike	2
"	"	Stalino	Sovjetunionen	10	"	"	Hudiksvall	Sverige	0.5
"	"	Leipzig	Tyskland	120	"	"	Hälsingborg	Sverige	1
"	"	Lvov	Sovjetunionen	50	"	"	Umeå	Sverige	0.5
"	"	Welsh Reg.	Storbritannien	70	1411	212.6	Visby	Sverige	1
"	"	Milano I	Italien	50	"	"	Örnsköldsvik	Sverige	0.05
"	"	Tunis	Tunisien	12	1420	211.3	Uddevalla	Sverige	10
"	"	Bukarest	Frankrike	20	1429	209.9	A.F.N. Frankfurt	Tyskland	10
"	"	Trondelag	Norge	20	"	"	Helsingfors	Finland	2
"	"	Moskva	Sovjetunionen	100	1438	208.6	Björneborg	Finland	1
"	"	Berlin	Tyskland	100	"	"	A.F.N. Antwerpen	Belgien	1
"	"	Sofia	Bulgarien	100	1447	207.3	Clemond-Ferrand	Frankrike	1
"	"	Slavanger	Norge	100	"	"	Kassa	Ungern	6.25
"	"	Strasbourg	Spanien	80	1456	206	A.F.N. Leghorn	Italien	0.2
"	"	Poznan	Frankrike	50	1474	203.5	Kalmar	Sverige	0.2
"	"	Moskva	Polen	50	1483	202.3	Borås	Sverige	20
"	"	London Reg.	Sovjetunionen	70	1492	201.1	Clevedon	Storbritannien	0.2
"	"	Graz	Storbritannien	100	"	"	Gävle	Sverige	0.2
"	"	Lyon I	Österrike	20	1500	200	Halmstad	Sverige	0.2
"	"	Abo	Frankrike	40	"	"	Uppsala	Frankrike	0.35
"	"	Hamburg	Tyskland	100	"	"	A.F.N. Nice	Finland	1
"	"	Toulouse I	Frankrike	40	1515	198	Jakobstad	Sverige	0.2
"	"	Moravska Ostrava	Tjeckoslovakien	11.5	1522	197.1	Kristinehamn	Sverige	0.2
"	"	"	"	"	1530	196.1	Jönköping	Finland	1
"	"	"	"	"	"	"	Tammerfors	Sverige	0.5
"	"	"	"	"	"	"	Karlskrona	Sverige	0.5

A.F.N. = American Forces Network. B.F.N. = British Forces Network.

1940-talets första hälft

DVÄRGSUPER

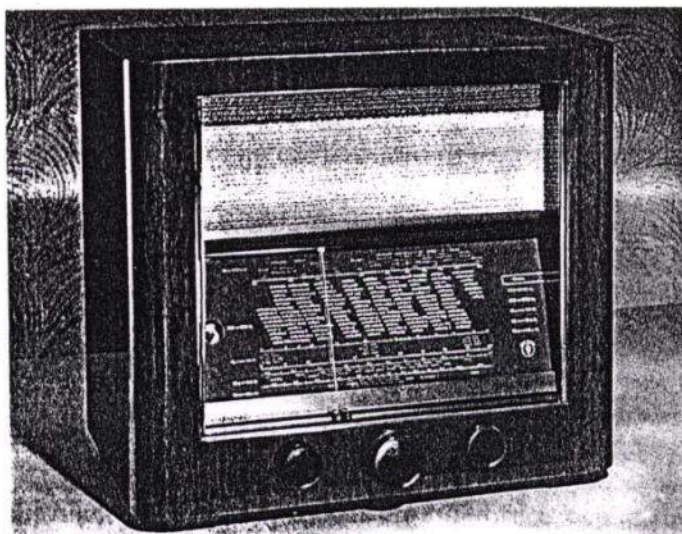
med tre våglängdsområden nu inkommen.

Allström.

Pris Kr. 215:—

WÄLLGREN'S
A-B HARALD WÄLLGREN · GÖTEBORG

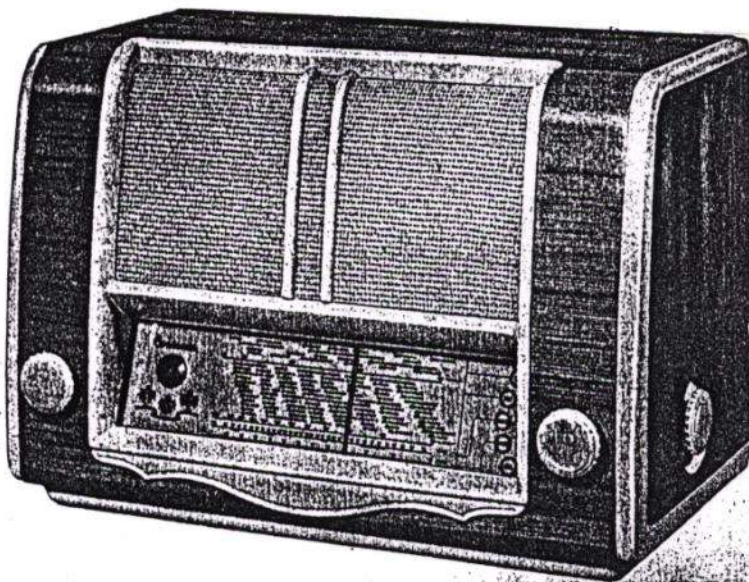

Exteriör av modern superheterodyn-mottagare (Aga-Baltic).

År 1945 fick jag råd att köpa nedanstående allströmsradio på avbetalning genom att jobba som brevbärare på lör- och söndagar samt vid större helger. /JER

W 91. En högeffektiv 6-rörs lyxsuper med utomordentlig ljudkvalitet. Magiskt öga. Fyra våglängdsområden, varav två för kortvåg samt mekanisk våglängdsindikering. Kontinuerligt variabel klangfärgskontroll. Volymkontroll med baskompensation. Stor, belyst stationsskala. Grammofonuttag. Utomordentligt elegant exteriör, utförd i flammig björk, ljus alm eller brun mahogny. Begär demonstration hos närmaste radiohandlare.

W 91 för växelström kr. 465:— inkl. oms.
U 92 för allström, 5-rörs super i samma utförande, kr. 410:— inkl. oms.

Ni som älskar musik - unna Er glädjen att äga en
Centrum
radion med den underbara tonen

A.-B. GYLLING & Co · STOCKHOLM